

Polska och salsa – deras dans eller vår?

Karin Toft, D-student i etnologi

En jämförelse av danserna polska och salsa kan kanske tyckas lite ovanlig. Jämförbara är de dock på många sätt, och jag har sett många spännande likheter, skillnader och frågeställningar komma upp medan jag har arbetat med dem. Det första jag vill göra klart är att jag anser att danserna är jämförbara som *populärdanser*. Med populärdanser menar jag danser som dansas för nöjes skull, som ett fredagsnöje, och där syftet inte är att visa upp dansen inför publik. Att salsan är en sådan populärdans håller nog de flesta med om. Polskan däremot brukar oftare förknippas med folkdansuppvisningar och folkdräkter, sådant som många anser vara ”knätofs”, det vill säga något ganska töntigt och fånigt. Den bilden av polskan är knappast jämförbar med dansandet på en salsaklubb. Men polskan har också ett annat liv. Den har en baksida som osar svett och som inte har mycket gemensamt med folkdansens raka led och prydliga dräkter. Även salsan kan ibland vara en uppvisningsdans, men det är de båda dansernas svettiga baksidor som gör det intressant att jämföra dem. Själva danserna som sådana är visserligen i sig värda att jämföra stilmässigt, men ännu viktigare är det kanske att betrakta människorna som dansar. Vad har dansen för innebörd? Kan dansen säga något om vem du är? Om det finns en dans som är ”vår”, vilken är då ”deras”? Vad betyder ”dom” och ”vi” i dansens värld?

Polska – en pardans med snurr

Om det finns någon dans som kan benämnas ”svensk” så är det kanske polskan, även om den som namnet visar har åtminstone en del av sina rötter i Polen, som var en viktig kulturell knutpunkt under 1500- och 1600-talen. Vid denna tid kom det många nya dansmoden till Sverige. Det var de högre stånden som importerade de senaste danserna och började dansa dem, men allmogen tog efter och gjorde danserna till sina. Polskan fanns snart i en mängd olika varianter och dansades i hela landet, liksom i andra skandinaviska länder. Ordet polska blev en samlingsbeteckning för dessa

ganska skilda allmogedanser, och kan sägas stå för ”en pardans med snurr”. I åtminstone trehundra år var polskan en levande och populär dans i Sverige. Vid det förra sekelskiftet kom en våg av nya danser, och polskans stora popularitet dalade. En del varianter dokumenterades och togs upp av folkdansrörelsen, som gjorde uppvisningsdanser av dem. Även polskemelodierna finns bevarade genom spelmansböcker med noter och tack vare omfattande dokumentationsarbeten.

Under 1970-talet uppstod en ny folkmusikrörelse som tog sig an polskorna. Både musiken och dansen fick nytt liv och började spelas, dansas och spridas igen. En *revitalisering* ägde rum. Dansen lyftes alltså ut ur sitt gamla sammanhang och placerades in i ett nytt. Polskan som dansas i dag kan sägas ha gått ett steg längre. Den är inte låst vid sin gamla revitaliserade form, utan har börjat utvecklas och förändras precis som andra populärdanser. För de människor som själva dansar folkdans och polska finns det en skillnad mellan de två begreppen. Folkdans är uppvisningsdans som oftast utförs i folkdräkt och inför en bestämd publik. Polskan dansas på ett mindre formellt sätt till spelmansmusik som spelas live. Den som har sett polska dansas på någon av folkmusikfestivalerna i landet under sommaren vet hur stor kontrasten är mot folkdans. Borta är folkdräkterna och publiken. Polskan går nätterna igenom så länge det finns någon som orkar spela. Det är inte ovanligt med några ihärdiga danspar i festivalsolkiga och svettdrypande kläder klockan fem på morgonen i en dammig loge någonstans. Här dansas polska för dansens egen skull, för njutningen i att röra sig, som ett sätt att umgås med goda vänner eller i förhoppningen att hitta en livspartner. Det är precis som om det var bugg eller foxtrot det var fråga om – eller salsa.

Lagom exotiskt

Salsan, som uppstod när musik från Kuba smälte samman med andra musikaliska riktningar i New York på 1950-talet, kom till Sverige i omgångar och fick ett stort uppsving under 1990-talets sista år. Artister som Ricky Martin och andra latinoinslag i popmusiken bidrog till att göra salsan till en populär dans i Sverige. Även om den största vågen har svept förbi, finns det fortfarande gott om kurser för den som vill lära sig dansa salsa. Det finns också många ställen att gå till för den som sedan vill prova på dansen ute på någon salsaklubb, åtminstone i de större städerna. Salsadansarna dansar sig svettiga och släcker törsten med vatten eller läsk, så en salsakväll

är en dålig affär för krogägaren. Kanske är det därför som antalet dansställen har minskat med åren. Trots det är salsan fortfarande en livskraftig dansform i Sverige. Det verkar som om salsan har tilltalat svenskarna på ett speciellt sätt. Kanske kände många ett behov av ett kulturellt uttryck som salsa, där det var tillåtet att röra på höfterna, vara lite utmanande och mindre ”svensk”.

”Såsom i dansen, så ock i samhället” skriver musiketnologen Owe Ronström. Med det menar han att dansen har en rumslig disposition eller social organisation som kan sägas symbolisera samhället den utförs i. Ordet samhälle kan vi förstå på flera sätt. När det gäller danserna polska och salsa tänker vi kanske i första hand på det svenska samhället respektive de latinamerikanska invandrarnas. Salsan får till exempel ofta stå som motsats till det svenska, som enligt stereotyperna präglas av stelhet och sparsamt uttryckta känslor. Men ett samhälle kan också vara en mindre sammanslutning med dansen som gemensam samlingspunkt. Salsadansarna och polskedansarna är i så fall alltså små danssamhällen. Dansandet, det vill säga hur dansarna betar sig på dansgolvet, hur de väljer danspartner och hur atmosfären runt dansen är, följer vissa mönster inom en sådan grupp. Inom vissa danssällskap är det kanske en oskriven lag att herrarna alltid bjuder upp damerna, inom ett annat är det inget konstigt med en dam som bjuder upp. Andra kanske har system med bestämda tidpunkter för ”damernas” och ”herrarnas”. Kanske dansar man i regel två danser med samma partner inom ett danssamhälle, men anses ohövlig om man inte dansar tre inom ett annat. Det kan vara dessa mönster som låter oss ana vilka dansarna är, vilka värderingar de har och kanske hur de har valt sin dansform.

Salsadansare och polskefolk

Salsadansare är en bred grupp. Det finns många ställen dit de kan gå och dansa salsa en kväll. Ibland är det många som känner varandra på samma lokal, ibland är det många nya ansikten för dem. Det är en grupp som är svår att avgränsa. Polskedansarna är på sätt och vis ett litet folk, ett polskefolk, eller en subkultur, med egna kulturella markörer för tillhörighet och egna nätverk inom vilka nyheter och information sprids. Mötesplatserna och dansställen är inte särskilt många, och de som träffas där känner i regel till varandra. Det finns alltså ganska stora skillnader i organisationen runt dansen. Enligt resonemanget ovan borde det gå att se hur dessa skillnader går igen i dansen och dansandet.

Vi kan börja med dansmusiken. Både salsa och polska är lika mycket musik som dans. Bra dansmusik är en förutsättning för en bra danskväll, menar både salsadansare och polskefolk. Under en danskväll med livemusik är dansen och musiken två typer av performance, som måste samsas om utrymmet och uppmärksamheten i samma lokal. För att det ska fungera krävs en hel del anpassning och lyhördhet från båda parter. För polskedansarna verkar den här anpassningen ha blivit en del av själva dansupplevelsen, och de har därför svårt att tänka sig en danskväll utan spelmän som spelar live. Till och med under utlärningsstunder är det ofta levande musik, trots att den måste avbrytas gång på gång när instruktören ska säga något. För musikerna innebär anpassningen att de måste spela låtar som fungerar bra dansmässigt och att de inte kan improvisera på ett för dansarna alltför överraskande sätt. Det är inte som på en konsert inför sittande publik, då allt musicerande sker på musikernas villkor, och de har hela uppmärksamheten från publiken. Detta verkar polskespelmännen vara medvetna om och godta. Salsadansarna dansar sällan till levande musik. När det kommer ett live-band till en salsaklubb är det inte säkert att musiken är lika dansvänlig som den inspelade. Musikerna kanske vill göra en häftig konsert istället för att anpassa sig till dansarnas behov av en viss struktur på låtarna.

De här skillnaderna i synen på live-musik gör en polskekväll till en ganska annorlunda upplevelse jämfört med en salsakväll. På salsaklubben är dansparet den viktigaste enheten. Det är kommunikationen och dynamiken inom paret som gör dansen spännande. Bland polskefolket kommunicerar dansparen också med musikerna, vilket gör alla i danslokalen delaktiga i samma dans- och musikupplevelse. Den här känslan förstärks av att polska dessutom oftast dansas i valsbana, vilket innebär att paren följer efter varandra i en gemensam rörelse runt golvet. Salsan dansas däremot nästan alltid på fläck. Då är paren oberoende av varandra, bortsett från att de måste undvika att krocka med varandra. Detta att krocka ses med mer blida ögon hos polskefolket än hos salsadansarna. Hos de förra kan krockandet vara ett sätt att ”busa” med ett annat danspar, medan det hos de senare kan ge upphov till en del irritation.

Kring pardanser som polska och salsa måste det finnas system för hur dansparen bildas, det vill säga hur man bjuder upp varandra till en dans. Både bland salsadansarna och polskedansarna finns det ett litet överskott

av kvinnor, och det är ungefär lika vanligt att kvinnor bjuder upp som att män gör det. Pardansens strukturer och normer ser likartade ut i de två dansvärldarna. Ett danspar består i grunden av en man som för och en kvinna som följer. Emellanåt går det att rucka på normen och leka med könsrollerna. Två kvinnor kan dansa med varandra och i sällsynta fall kan två män dansa med varandra, dansparterna kan byta mellan förar- och följarroll. Om det är ont om manliga dansare blir den naturliga följden att kvinnor dansar med varandra, men de kan också göra det bara för att de vill, eller för att öva på att dansa som förare i dansen. Om det är brist på kvinnliga dansare är det mindre vanligt att männen börjar dansa med varandra. De som gör det har ofta en förevändning eller förklaring till det: De vill lära sig att dansa som följare för att kunna bli bättre dansare som förare. Den ursprungliga pardansnormen återupptas alltid, och varken salsadansare eller polskefolk verkar sträva efter att den ska luckras upp.

Om det alltså går att se dessa små danssamhällens strukturer speglas på dansgolvet, kan vi ana att polskefolket har kollektiva ideal. Deras grupp-sammanhållning manifesteras i helheten som danslokalen utgör och att alla på något vis är delaktiga och att de kommunicerar med och anpassar sig till varandra. För salsadansaren är tvåsamheten i dansparet det viktiga, och den inspelade musiken ett självklart redskap för dansen. De kan fokusera helt på dansen och hur den fungerar inom det egna dansparet, utan att behöva anpassa sig till andra danspar eller nyckfulla musiker. De tillhör en tillfälligare grupp där delaktigheten inte behöver manifesteras.

Vad är "vårt"? Vilka är "vi"?

Salsa och polska. De kan tyckas vara motsatser till varandra om man betraktar vad som brukar associeras med dem. Polskan dras med fördomar mot allt som är "knätofs", salsan med den stereotypa bilden av den eldige sydamerikanen. I jakten på knätofsens motsats söker sig många svenskar till det kryddiga och färgstarka: Salsa, magdans, flamenco eller tango. När den egna folkulturen upplevs som stelnad och trist, lånar svenskarna istället från andra kulturer, försöker göra dem till sina och piffa upp det egna med dem. Hur kommer sig då att de flesta svenskar inte känner till polskans baksida? Den skitiga och svettiga polskan på loggolvet klockan fem en sommarmorgon, vart tog den vägen i sökandet efter knätofsens motsats? Svaret är kanske att den polskan inte alls kan stå för det svenska på samma

sätt som den folkdräktsklädda uppvisningsdansen. Den svettiga polskan lever i en liten men livskraftig subkultur. Utanför de sammanhangen är polskan osynlig.

Att just den latinamerikanska kulturen och dess musik- och dansformer har gått hem hos svenskarna kan bero på att den är så svenskt lagom. Den är annorlunda nog för att kännas exotisk, men samtidigt inte så främmande att den utgör ett hot. Deltagarna på salsakurser är i stor utsträckning svenskar. Latinamerikanerna behöver inte gå på kurs. Dansen är ju redan "deras". De nya steg, turer och stilar som lärs ut på kurserna går de därför miste om. Salsan som dansas i Sverige är på väg att bli mer svensk än latinamerikansk. Samtidigt blir polskan allt mindre svensk, eftersom det är så få som känner till den och deltar i den.

Vad är det vi har sett speglas på dansgolvet? Ser man på strukturerna kring dansandet, förefaller polskedansarna vara måna om sin gruppgemenskap, medan salsadansarna mest har ögon för sin danspartner. Musiken och dansen blir till markörer för gruppen, och ju tätare sammanhållen gruppen är, desto hårdare håller de i "sin" musik- och dansform. Det finns deltagare i polskekulturen som anser att det är en musik- och dansform som borde nå fler, men att det inom gruppen finns ett motstånd mot att sälja ut den. Följande uttalande är gjort av Eva Åström Rune, som är ordförande för Riksföreningen för Folkmusik och Dans: "Låt oss fundera över våra tabun, vårt motstånd mot att sälja kultur, och i synnerhet folklig kultur." Hon fortsätter: "Fler ska svettas på våra heta dansgolv. Fler ska beröras i djupet av sina hjärtan av vår sång, musik och dans." Här används ord som "oss", "vår" och "vi". Orden markerar både en utpräglad grupp känsla och att denna grupp ser musiken och dansgolven som "sina". Det finns visserligen en önskan om att "vi" ska bli fler, men samtidigt att musiken, sången och dansen ska fortsätta att vara "vår".

Den levande och svettiga polskan skulle kunna stå för något unikt svenskt. Att den inte gör det kan alltså lika mycket bero på allmänhetens fördomar om knätofsar som på polskekulturens eget motstånd mot att låta "sin" musik- och dansform bli "allas". Salsan, som från början var "deras" har vi med glädje gjort till "vår". Den har fått hjälp av massmediakultur och har inte stoppats av någons motstånd mot att sälja ut den. Den har varit tillgänglig och på så vis har den kunnat bli "allas" på ett sätt som polskan inte har kunnat bli.